

TOPLUMSALLAŞAMAYAN TOPLUMSAL HAREKETLER

-Bir İmkan ve Kriz Olarak Devrim-

Polat S. ALPMAN

Giriş

Yirmi birinci yüzyılın ilk çeyreğini tecrübe eden toplumlar açısından eşitlik, adalet ve özgürlük beklentisinin belki de en güçlü politik ifadesi olan komünist devrimin kimi zaman güçlenen kimi zaman zayıflayan sesinin güçlenmeye başladığı bir dönemden söz edilmesinin önünde neredeyse hiçbir engelin kalmadığı bir döneme girildiği öne sürülebilir. Bunun nedenlerinden biri Marx'ın ünlü "hayalet" metaforunun yaklaşık yüz yetmiş yıldır hala güncel olarak yerini korumasıdır. Bu metaforun hala belli bir kudreti içerisinde barındırmasını pratik bir nedenle açıklayabiliriz: Gerçekleştirilmemiş devrim.

Bu devrim gerçekleştirilmediği sürece söz konusu hayalet, dünyanın bütün kötücül devirlerinde kendisini hatırlatmaya ve mazlumlar, mağdurlar için olduğu kadar kötücüllükle de mücadele etmenin politik-etliğini benimsemiş olanlar tarafından devrimi, hiç değilse gerçekleştirilmesi mümkün bir imkan olarak, ellerinde tutmaya devam edecektir. Bu haliyle devrim, matematiksel ya da iktisadi bir kesinlik arayışı ya da doğa bilimlerine öykünen sosyal bilimlerin kesinlik arayışı olarak değil, şimdiye ilişkin talepkarlığın ve hem politik bir mücadele hem de gelecek projeksiyonu olan bir pratik olarak yorumlanabilir.

Bu tür bir yorumlama toplumsal hareketleri ve onların olası etnisite, dinsel ya da cinsel yönelime ilişkin bütün çelişkilerini devrimci bir mücadelenin uhdesinde toplayan bir pratiği incelemektedir. Dolayısıyla dünyayı bir bütün olarak kavrayan ve eşitsiz şekillenen toplumsal formasyonun mevcut bütün yüzeylerini, ortak bir mücadele deneyimi etrafında birleştirme potansiyeli olan bir deneyiminin birikmesi bakımından anlamlıdır.

Sınıfsal dinamikleri ve sınıfsal çelişkileri atlayarak oluşturulan toplumsal hareketler teorisinin eleştirisi üzerinden sol siyasetin, toplumsal hareketlerle kurduğunu varsaydığı hatta kimi zaman bir halüsinasyon halinde yaşadığı çarpık ilişkiyi eleştirerek bir siyasal konumlanma olarak tesis edilen devrimciliğin imkanlarını tartışmayı zorunlu hale getiren toplumsal itiraz süreçleri solun, özellikle sosyalist solun önündeki en önemli meselelerden biridir. Dolayısıyla devrimci-sol-siyasal hattın teorik imkânının ve kendi krizleriyle yüzleşme

zorunluluğunun tarihsel kaçınılmazlığı ile toplumsal hareketlerin, Türkiye özelinde, toplumsallaşamaması arasındaki ilişkinin düğümü ve sınırları üzerine tartışılmak, eskisinden çok daha etkili olacağına dair bir umutla, “hayaleti” geri çağırmanın pratik bir yolunu aramak anlamına gelebilir.

Toplumsal Hareketlerin Kimliği

Sınıf mücadelesi toplumsal kimliklerin mücadelesine indirgenebilir mi, sorusu toplumsal hareketler denilen sosyal olgunun tarihsel gelişimi ile ilgili bir sorudur. Neoliberal politikaların öncesinde toplumsal hareketlerin dinamiğini oluşturan sınıfsal aidiyet ve görece kutuplaşma, günümüzde “eski” toplumsal hareketler olarak adlandırılan ve içeriğinin mavi yakalı işçiliğin belirlediği bir toplumsal hareket türüydü. Neoliberal politikalarla birlikte emek süreçlerinin güvencesizleşmesi ve prekarizasyonun bir birikim stratejisi olarak emekçi kitleler üzerinde uygulanması, örgütlülüğün parçalanmasına neden olan unsurlardan biri oldu. Ancak emeğin parçalanması ne toplumsal muhalefeti ne de sınıfsal çelişkileri ve itirazları ortadan kaldırdı.

Her ne kadar “yeni” toplumsal hareketlerin¹ miladı 1968 hareketleriyle birlikte başlatılsa da gerçek anlamda bir yenilikten söz edilmesini sağlayacak şey 1980’lerden sonra gelişti. Bunun en önemli nedeni hem hukuki hem de ideolojik mekanizmalar aracılığıyla bastırılan sınıf hareketlerinden boşalan alanda toplumsal itirazları dile getirmenin bir türü olarak kendini dışa vuran kimlik siyasetlerinin gelişmesiydi. Özellikle postmodern teoriler etrafında kültür, toplumsal bir varoluş türü olarak biricikleştirildi ve toplumsal varoluş kültürel olanın bir türevi olarak değerlendirildi. Böylelikle ulus-devlet pratiği tarafından zaten parçalanmış olan toplumsal alan, kimlikler üzerinden yeniden parçalanmış ve böylelikle kimlik hareketleri toplumsal hareketlerin taşıyıcısı haline gelmiştir. Uzatmadan ifade edelim; yaklaşık yirmi yıl boyunca toplumsal hareketler literatürünü işgal eden bu kimlik söylemi yaklaşık on yıl önce yeniden kendi mecrasına, toplumsal muhalefet ve itiraz diline dönüşerek sınıfsal karakteri üzerindeki örtüyü sıyırdı.

---

¹ Crossley’in buradaki sorusu oldukça anlamlıdır. Ona göre yeni toplumsal hareketlerle ilgili en önemli sorun yeni olanın ne olduğunun tespit edilmesidir. Örgütlenme biçiminin değişmesi toplumsal muhalefeti var eden dinamiklerin değişmesi anlamına gelmez. Her ne kadar bu alanda yeterli çalışma bulunmasa da, sınıfsal eşitsizliklerin oluşturduğu baskının kimlik kurgusu içinde yeniden şekillendiği ifade edilebilir. Nick Crossley (2002) *Making Sense of Social Movements*, Buckingham: Open University Press.

Kısa bir hatırlatmayla ifade edilecek olursa İspanya, Polonya, Yunanistan, Fransa, İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri, Afrika'nın kuzeyinde başlayan, "Arap Baharı" ve elbette Haziran ayaklanmaları olarak ifade edilen ayaklanmalar kimlik eksenli açıklamaları aşındırarak eşitlik ve özgürlük talebini yüksek sesle dile getirmeye başladı. Burada ifade edilmesi gereken en önemli husus, bu ayaklanmaların hepsinin baskılanmış ve haklarının tanınmasını kimlik hareketlerinin ürettiği bir açıklıktan ya da çatlaktan değil, doğrudan sınıfsal çelişkilerin kendisinden kaynaklanmasıdır. "Adalet" gibi sihirli bir sözcük üzerinden dile getirilen taleplerin sınıfsal tahakküme yönelik itirazları dile getirmesine ve eşitlikçi bir toplumsal tahayyüle dayanan bu hareketlerin² ömrünün toplumsal bir devrime dönüşmemesinin birçok nedeni olduğu öne sürülebilir. Burada yaklaşık yirmi yıldır kimlikle açıklanan toplumsal hareket teorilerinin yeniden elden geçirilmesinin gerekliliği ve neredeyse küreselleşen toplumsal hareketlerin sınıfsal çelişkilerle ilişkisini yeniden kuracak ve bunu bir siyaset teorisine çevirecek perspektifin gerekliliği hissedilmektedir.

Bu hareketlerin bir kısmına karşı sol içerisinden yöneltilen eleştiriler ise solda yer alan entelektüel ya da aktivistlerin toplumsal hareketlere karşı mesafesini gösteriyordu. Niteliksiz ve hedefi belli olmayan bu ayaklanmaların, gösterilerin varabileceği hiçbir yer olmadığı gibi burjuvazinin otoritesini yeniden üreten mekanizmalara eşlik ediyorlardı. Ancak diğer yandan bu hareketlere heyecanla yaklaşanlar da vardı. Örneğin Wendy Brown Occupy hareketini Aydınlanma düşünürlerine geri dönerek açıklayarak Wall Street işgalini halkın politikaya dönüşü olarak yorumladı.³

Ütopya'ya geri dönülmediğine göre yeni bir ütopya yaratılıyordu...

Kimlik hareketleri sayesinde ezilen kimliklere tanınan haklarının artması ve şekli demokrasinin görece gelişmesine rağmen totaliterizmin başka biçimler altında devam etmesini sağlayan egemen toplumsal formasyon, birikim stratejisinin değişimine paralel olarak toplumsal eşitsizlikleri derinleştirdi. Burada Hannah Arendt'in⁴ totalitarizm üzerine

---

² Polat S. Alpman (2013) "Gezi Parkı: "Şehir Hakkı" Tartışmaları ve Sosyolojinin Savunulması", #direnSosyoloji içinde, (der) Ekrem Saltık, İstanbul: Kaldırım.

³ Wendy Brown (2011) "Occupy Wall Street: Return of a Repressed Res-Publica" Theory & Event, Cilt: 14, Sayı: 4, Baltimore: The Johns Hopkins University Press.

⁴ Elbette Arendt öznen söz ederken bir sınıftan değil liberal teorisyenlerin kastettiği anlamda kişi öznen söz eder, Hannah Arendt (1996) *Totalitarizmin Kaynakları 1: Antisemitizm*, çev: Bahadır Sina Şener, İstanbul: İletişim.

yaptığı vurguyu yeniden hatırlanmasına neden olan şey egemen kapitalist toplumsal formasyonda devrimci bir dinamiğe sahip olan politik öznenin kamusal alanın yeniden yaratılmasıyla ortaya çıkabileceğine ilişkin analizidir. Arendt baskı altına alınan, dışlanan, kamusal imkanlardan mahrum bırakılan, ötelenen kimliklerin kendilerini ifade edebilecekleri kamusal alanın yaratılmasıyla politik öznelere dönüşeceğini ifade ederek kimlik hareketlerinin özgürleştirici deneyimin öncüllerine dikkat çeker. Yani “özgür olmak ve eylemek” arasında kurduğu bütünleştirici ilişki sınıfsal çelişkilerin derinleşmesiyle asli çelişkilere itirazları beraberinde getirdi.

Devrim Solun “Afyon”u mudur?

Reel sosyalizmin kazanımlarını ve çelişkilerini eleştiren bir sol-siyasal söyleminin, kendi söylemini şimdiden hareketle yeniden değerlendirmeyi teklif eden ekonomi-politik açıklamaları aşan ve toplumsal hareketleri yeniden biçimlendirmeyi değil onun gelişim dinamiklerini açıklayan ve onunla birlikte hareket eden bir sol siyasetin, toplumsal çelişkilerden kaynaklanan/neşet eden devrimci potansiyeli açığa çıkarmak için elde ettiği imkanı, günümüz toplumsal hareketlerinin motivasyonunu anlamak ve açıklamak bakımından gittikçe artan bir zorunluluk haline gelmektedir. Yönlendirmek yerine dahil olmak, dönüştürmek yerine bir arada hareket etmek ve angaje etmek yerine talepkar olmak şeklinde ifade edilebilecek bir muhalefet arayışının yirmi birinci yüzyıl için sunduğu perspektif geleneksel devrim söyleminin içine sıkışan ve bu yönüyle birçok açıdan eleştirisinin yapılması gereken sol siyasetin tartışılması için bir başlangıç zemini sağlamaktadır. Egemen dünya sistemine karşı daimi ve tarihsel muarız olarak solun, toplumsal hareketlere dahil olmayı değil ait olmayı ve dolayısıyla toplumsal hareketlerin gelişimiyle paralel bir gelişimi benimsemeyi politik ontolojisi içerisinde yeniden harmanlaması, günümüzdeki sol siyasetin başlıca sorunlarından biri olarak değerlendirilebilir.

Sovyetler Birliği'nin ortadan kalkması, Berlin Duvarının yıkılması, neoliberalizmin yayılması, sosyal devlet mitinin çökmesi, demokrasinin liberal piyasa ekonomisine eşitlenmesi ve bu süreçlerin örgütlenmesiyle oluşan düşünsel kısırlığın bir çeşit düşünce konforuna dönüşmesi sınıf mücadelesinin devrimci niteliğini solun bile gündeminde tutmakta zorlandığı, demode bir mesele haline getirdi. Oysa Keynesyen ekonominin ve politikaların çöküşü ile birlikte başlayan neoliberal politikalar sınıfsal çelişkilere önceki yüzyıla oranla daha şiddetli bir biçimde neden olmaktadır. Buna rağmen sınıf hareketleri geçen yüzyılların geleneksel davranış ve tutumlarından farklı bir biçimde ortaya çıkmakta ve çoğu zamanda bir

sınıf siyaseti etrafında birleşme enerjisini oluşturamamaktadır. Kapitalist üretim modelinin yeni düzenleme biçimi olan post-fordizmin bu dönemdeki en önemli başarısı manipülatif aygıtları yeniden düzenleme becerisi ve kalabalıkları egemenlerin çıkarları için mücadele etmeye sevkeden mekanizmaları yaratmadaki tarihsel tecrübesidir. Sosyalist alternatifleri ve reel sosyalizmin pratik getirilerini (aynı zamanda siyasal ve sosyal açıdan kaybettirdiklerini) ortadan kaldıran bu gelişmeler dünyayı hızlı bir biçimde ağır sömürü koşullarına sürüklerken sosyalist siyaset hem geriledi hem de talepkârlığını kaybetti.

Teorik arayışlar kriz dönemlerinin bereketidir, bu nedenle söz konusu süreç sosyalist teorinin yeniden işlenmesini sağladı. Türkiye’deki sosyalist siyaset açısından bu süreç küresel kapitalizmin sonuçlarına maruz kalmaktan öteye gitmedi. Teorik gayretlerin her zaman zayıf olduğu bu topraklarda, sosyalist siyasal pratiklerin karşılık bulmamasının nedenleri üzerine kafa yormakla geçen zaman solu elitizm ile marjinalizm uçlarına itti. Elitizm bir teorik sığınak olan sosyalizmin sınıfsal karşılığı olarak yorumlanabilir. Bu sığınığın ise sinizm ile güçlü bir ilişkisinin olduğu ifade edilebilir. Sosyalist siyasetin büyük laflar söyleyen, kendini kendisinden başka kimsenin anlamadığı ve nihayetinde pratik bir karşılığı olmayan bir söylem setine mahkum olduğu yönündeki eleştirilerde bir haklılık payı vardır. Marjinalizm ise devlet eliyle yaratılan bir “sol” imajının kaçınılmaz sonucuydu. Kitleselleşmememin beklenen sonucu olarak daralan ve daraldıkça kendi kendini onaylayan bir ruh halinin kritik dönemlerde sergilediği itiraz ve isyanların küçük burjuva ahlakıyla bezenmiş bir ülkede tedirginlik üretmesi beklenen bir sonuçtur. İlginç olan politik şiddeti siyasal eylemin makbul tek biçimi haline getiren ve bulduğu her fırsatta politik şiddet üreten bir makineye dönüşen sosyalist örgütlerin, devletin marjinalleştirme mekanizmaları yağlayan bir işlev görmesiydi.

Türkiye’deki sosyalist hareketin makus tarihi, başlangıcından bugüne kadar devletle çatışmak, çarpışmak zorunda kaldığı için toplumsallaşma ve sınıfın aktüel çelişkilerinden hareketle bir siyaset üretmekte süreklilik kazanmış bir başarısızlığın sahibi olageldi. Bunu aşmaya yönelik her türden çabasının sıklıkla milliyetçiliğe ve liberalizme savrulması ya da egemenlerle pazarlığa girişerek yozlaşması ve lider ve kahramanlık kültürüne yaslanarak yavan sloganlarla kitleselleşmeye çalışması sosyalist siyaseti daraltan ve bir cemaat siyaseti seviyesine indiren nedenlerden biriydi. Sosyalizmi bir doktrin olarak kavrayan ve toplumsal olanı bu doktrin çerçevesinde açıklamaya çalışan siyasal eğilimler ise süreç içerisinde kendi ezberlerine ve çözümlere gibi görünen komplo açıklamalarına siyasal pratik süsü vererek mahalle içinde sohbet etmeyi siyaset yapmak şeklinde sunmaya çalıştılar. Sosyalist siyaseti

egemen siyasete benzetmeye çalışan ya da kendi komşusuna, kendisinden olana siyaset yapan bir anlayışla hareket eden sosyalist siyasetlerin bununla yüzleşmesi için Gezi/Haziran isyanları önemli bir milat olarak kabul edildi, ediliyor.

Sadece sosyalist sol açısından değil bütün toplumsal hareketler sınıf mücadelesinin bir tezahürüdürler ve her dönemin kendi tarihsel ve toplumsal koşullarının içerisinde şekillenirler, biçim kazanırlar. Spartaküs'den Memlûklülere, Fransa'daki 1848 Haziran Ayaklanmasından Türkiye'deki 2013 Haziran isyanına kadar devam eden ve binlerce örnekle açıklanabilecek bu toplumsal muhalefetin aktüel sol siyaset dışında işleyen dinamiğinin toplumsal çelişkilerin temel taşıyıcısı olan sınıfsal konumlanışlarla ilişkili olduğu gözlemlenebilmektedir. Dolayısıyla toplumsal direnişleri sınıfsal çelişkilerin bir sonucu olarak okumak anlamlı ve bir o kadar da kolaycı bir yaklaşımdır. Anlamlıdır çünkü sınıf gibi oldukça somut ve birçok açıdan nesnel karşılıkları olan bir sosyal olgudan söz edilmektedir. Kolaycıdır çünkü bu keskin ve net gerçekliğin siyasete dönüşmesine ilişkin bir beklenti üretir ve tecrübe edildiği üzere toplumsal hareketler siyaset üretmez, bir başka ifadeyle toplumsal muhalefetlerin kendiliğinden bir siyaset üretmesi neredeyse imkânsızdır. Ancak egemenlere karşı direniş politik konumlanmalardan bağımsız olarak küresel bir olgudur. Bunu sadece üretim biçiminden kaynaklanan sınıfsal eşitsizliklere indirgemeksizin, bir sosyal talepkarlık ile açıklamak daha anlamlı ve açıklayıcı bir ifade olarak kabul edilebilir. Bunu toplumsal direnişin içerisinde gerçekleştiği sosyo-politik mekân ve siyasal aidiyetleri aşan sosyal krizler ile açıklamak sınıf siyasetini tartışmaya başlamanın zeminini oluşturmaktadır. Bu nedenle günümüzde toplumsal direniş, sadece sosyalist solun inhisarında olmadığı gibi sadece onun siyasal pratiğine de indirgenemez. Ancak bu durum sosyalist solun siyasal projesinin geçersizleştiğini ya da siyasetlerden bir siyaset olduğu anlamına da gelmez. Buradaki asıl sorun kapitalist toplumsal formasyondaki toplumsal çelişkilerin ve sosyal krizlerin sosyalist siyasal programlara indirgenemeyecek çeşitliliğini açıklayacak teorik gayretin ve toplumsal mücadeleyi küresel muhalefet diline tercüme edecek bir siyasal pratik mücadelesinin yetersizliğidir.

Sosyalizmin yirmi birinci yüzyıldaki krizi olarak ifade edilebilecek bu durumu aşmak için hayal etmeye, düşlemeye olan ihtiyaç ve kültürü, özellikle popüler kültürü, yeniden solun gündemine alan tartışmalara duyulan ihtiyaç kendisini her geçen gün daha fazla hissettiriyor. Ütopya arzusu olarak ifade edebileceğimiz bu durum, sosyalistlere kendi kalıbında donmuş bir yirminci yüzyıl sosyalist devleti önermek yerine dinamik ve organik bir gelecek

tasavvurunu teklif etmenin bir ifadesidir. Ancak ütopyasını kavramış ve ona ulaşmayı bir politik programın sığılığında arındırarak toplumsal direnişin maneviyatı haline getirmiş bir siyasal pratiği içeren sosyalist siyaset hem kendini kanırtmaktan kurtulmayı hem de elitizm-marjinalizm uçlarından kopmayı başarıp toplumsalın mecrasında kendi yolunu bulabilir.

Sol savrulmaları hatırd tutarak bu konunun belli bir tarihsel-toplumsal bileşkede oluşan bir politik konum arayışının sonucu olduğu ifade edilmelidir. Bu arayışın mevcut konjonktür içerisinde anlamlı bir karşılığı bulunsa bile sürdürülemeyen bir devrimci motivasyonun muhafazakarlaşması ve kendi ufkunun gerisine düşmesinin kaçınılmazlığı devrimci politikanın içsel çelişkilerinden kaynaklanmaktadır. Ütopyasını tarihselciliğin ufkuyla sınırlandıran ve kaçınılmaz olarak kendi çağının gerisine düşen bir sol siyasetin “devrim” kavramı üzerinden kendini kavrama biçiminin totalitaryanizme savrulmasının önüne geçecek bir siyasal akıl arayışı günümüzdeki toplumsal muhalefetten alacağı ilhamla yeniden gündeme getirilebilir.

Bu konudaki ilk yaklaşımımız her türden devrimci siyaset için önerilebilecek bir çözümlenmeye dayanmaktadır. Sosyalist sol açısından toplumsal direnişler, toplumsal muhalefetler ya da toplumsal hareketler ile kurulan ilişkinin sahiciliği ve onu dönüştürme potansiyeli ile ilişkilidir. Bu durum diyalektik biçimde kavranması gereken, bir başka ifadeyle hareketi ortaya çıkaran toplumsal dinamikler ile sınıf siyasetini ilişkilendirecek politik pratiği toplumsal muhalefetin dönüşümüyle birlikte şekillendirebilecek bir siyasal gelişim kapasitesine sahip olmaktır. Burada Türkiye solunun göz ardı ettiği husus, bu potansiyel açığa çıkmadığı sürece, toplumsal muhalefeti sosyalist solun rüzgârına yöneltme çabasının karşılık bulmayacağı gerçeğidir. Bu nedenle toplumsal muhalefet hareketleriyle diyalektik biçimde kurulmayan ve dogmatik postulatlarla savunulan söylemler nihayetinde direnişin kenarına savrulmak zorunda kalmaktadır. Sınıflı toplumların toplumsal çelişkilerinin sınıf eksenli şekillenmesi, tüm çelişkileri sınıfsal indirgemeye izin vermeyecek kadar çeşitlidir. Bu nedenle sosyalist siyaset, toplumsal direnişe omuz vermeye cesaret etmiş olanları dönüştürme politikası izleyerek değil, ancak onların direnmelerine neden olan sorunları kendi politik diline tercüme ederek siyasal bir mevzi kurabilir.

Kimsenin bir diğerini dönüştürme gayretine girmediği bir toplumsal muhalefet kültürünü yaratmış olmak burada ayrı bir önem kazanıyor. Sosyalist sol, hem dünyada hem de Türkiye’de bu konuda oldukça avantajlı bir konumda olmasına rağmen kapitalizmin ve

kapitalist kurumların kontrol ve denetim altında tuttuğu hegemonik popüler kültür karşısında yeni bir mevzi oluşturmak zorunda olduğu öne sürülebilir.⁵ Bunu sağlamanın olası birçok yolu var. Fakat küresel mücadele deneyiminden öğrenilenlere bakıldığında kolektif direniş setinin kendisi, bu malzemeleri zaten üretiyor. Ancak bundan daha önemlisi bizatihi kapitalist kültür endüstrisi tarafından üretilenlerin devrimcileştirilmesidir. Bir başka tartışmanın konusu olan bu mesele, özellikle toplumsal hareketlerle ilişkilenenin yollarını arayan sosyalist siyaset için göz ardı edilemeyecek bir konudur. Elitizmi sokağa çıkmaya, marjinalizmi şaka yapmaya davet eden bu öneri, aynı zamanda pratiği şimdi ve burada kurmayı öneren bir teklif olarak kabul edilebilir.

Toplumsal Hareketlerin Dinamiklerini Kavramak

Türkiye'deki sosyalist siyasetin devletle karşı karşıya gelmesinden 1960'lara kadar uzanan yer altı dönemi, 1960 ile 1980 arasındaki efsanevi yükselişi ve askeri darbe sonrasında yaşadığı sosyo-politik travma uluslararası gelişmelerle birleşince sol için bir geri çekilmeye neden oldu. Bu ani düşüş ve toplumsallaşamamanın getirdiği çözülme sosyalist solun sinizme kapılmasına neden oldu ve devrimci siyaseti bir siyaset biçiminden çok romantik bir geçmiş anlatısına, nostaljik bir yiğitlik destanına sürükledi. Kahramanlık kültürünün ve kültürünün sağ gelenektekine benzer biçimde sol içerisinde de kendisine yer etmiş olması, kahramanlarını yitirmiş sol için bir başka yas sürecini içeriyordu. Soldaki sinizmin kurumsal bir nitelik kazanmasına ve siyaseti, siyaset yapmamanın bir yolu olarak icra eden sosyalist solun elitizm ve marjinalizm arasında yaşadığı gerilim kendisini en çok sinikleşmek olarak gösterdi.

Türkiye'de solun yenilgisinden dolayı ortaya çıkan boşluğu İslamcılar doldurduğu söylenebilir. İslamcı hareketler sınıfsal çelişkileri gidermeyi vaat eden bir siyaseti egemen piyasa koşullarını reforme ederek oluşturacakları *homoislamicus* ile aşacaklarına ikna ettikleri kitleler sayesinde bir siyasal alternatif ve devamında iktidar olmayı başardılar. Soldaki sinizm ise bu meseleleri daha da teorikleştirerek siyaset yapmayı analiz yapmaya eşdeğer gören bir

---

⁵ Gramsci'nin "dönüştürücü kolektif irade" aracılığıyla siyasal partiye yüklediği ödev hegemonya sorununun sınırlarını genişletmesi bakımından anlamlıdır, çünkü modern siyasal parti "hegemonyayı örgütleyebilmek için sürekli ve dinamik bir etkinlik içinde olmalı, alt sınıfların hegemonyasının kurulması için çaba göstermeliydi". Günümüzde Türkiye'deki sosyalist siyasal partilerin hegemonya ile kurdukları ilişki kapitalist hegemonyaya ve popüler kültüre itiraz etmekle sınırlı. Belki yapılması gereken şey tam da bu hegemonyayı tersine çevirmenin imkanları üzerine düşündürmektir. (Daha ayrıntılı bir tartışma için bkz. Polat S. Alpman (2014) "Baltalı İlah, Sihirli Asa, Seçmen Şapka Adına!", *Redaksiyon Dergisi*, Sayı: 8).

konuma çekildi. Bu geri çekiliş sol geleneğin güçlü bir kültürden gelmediği gerçeği ile birleştiğinde, solun zihinsel arka planındaki yenilmişlik hissi gittikçe umutsuzluğa ve oturduğu yerden büyük söylevler veren “bilen adam” pozunu vermesine neden oldu. (Kuşkusuz bu yüzeysel açıklamanın paranteze aldığı ve bir başka zaman tartışılması gereken birçok boyutu var). Hem elitizm hem de marjinalizm ekseninde bölünmüş sosyalist solun her iki ucunda da egemen siyasal tutum olarak kendini var eden sinizmin aynı zamanda sol geleneği de buharlaştırdığı ise bir başka eleştiri noktası olarak kabul edilebilir.

Ortodoks (!) Marksizm’den, ütopyik komünistlere ve sol liberalizme kadar uzanan geniş bir aralıkta tanımlanan solun sinik siyasal tutumla mücadelesi çağın gerekliliklerinin kendini dayatmasıyla mümkün olacak, denebilir. Hâlihazırda Türkiye’deki örgütlü ve örgütsüz solun bireysel projeksiyonlarıyla ifade edilen bu kinik ruh halinin yerini ağır programlar yerine gündelik ve aktüel siyasete alan açacak şekilde geliştiğine tanık oluyoruz. Bu zayıf ancak değerli gelişmeler Türkiye’deki teori görünümü doktrinciliği aşmaya yönelik ciddi entelektüel gayretleri geliştirmeye aday olduğu gibi aynı zamanda sosyo-politik pratiği güncel muhalefetle ilişkilendirecek bir deneyimi yaratmaya aday gibi görünüyor. Günümüzde devrimci siyasetin politik şiddeti makbul tek siyaset, teoriyi ise amentüleştirerek yarattığı sinizmi ve bunun karşısında reformist olmayı liberalleşmekle eşitleyen konformist sol pratiğin karşısına hayatın kendisinden ilham alan ve onu aşan, önüne geçen, arkasına düşen değil onunla birlikte yürüyen bir politik pratik sosyalist solun sinizmden kurtuluşunun olduğu kadar politik alternatif haline gelmesinin de olası makul yollarından biri olarak değerlendirilebilir.

Dünyada ve Türkiye’de her geçen gün daha da görünür hale gelen toplumsal hareketleri ortaya çıkartan sosyo-ekonomik ve politik gerekçeler karşısında hazır reçeteler yerine, bu hareketleri ortaya çıkaran dinamikleri kavramak ve bu hareketlerin motivasyonuna dâhil olmak sosyalist siyaset için tarihsel bir kırılma noktası olarak işaret edilebilir. Mücadelenin kolektifleştirilmesi ve küresel bir bela olan kapitalizme karşı küresel mücadele vermenin yollarının aranması hem egemen devlet modeli olan ulus-devletin eleştirilmesini hem de insanlığın tarihsel kurtuluş arayışının maneviyatının oluşturulmasını içerir. Dolayısıyla kendini iktidar mücadelesine motive eden bir sol siyasetin toplumsal hareketlerin dinamiklerini kendi siyasetine tercüme etmeye gayret etmek yerine söz konusu dinamikleri kendi örgütlenmesinin ve mücadelesinin bileşeni haline getirmek hem siyaset yapmanın gerçekçi ve aktüel olanaklarını hem de sosyalist solun sesinin kitleleşmesini (ya da kalabalıkların sesinin sosyalist sol tarafından söylenmesini) beraberinde getirir.

İster *eski* ister *yeni* toplumsal hareketler olarak tanımlansın tüm tarih boyunca kalabalıkların egemenlere yönelik itirazlarının ve isyanlarının eksenini oluşturan sınıfsal çelişkilerin, çıplak olarak görüldüğü yerlerde bile anlamlı ve sürekli bir siyasal davranış oluşturamaması egemen sınıfların manipülatif kudretinin kitleler üzerindeki gücüyle açıklanabilir. Ancak bu durum tanrısal bir yazgı olmadığına göre buna yönelik mücadelenin imkânlarını oluşturmayı kendi siyasal meselesi haline getirmiş bir sosyalist siyasete olan ihtiyaç, toplumsal muhalefetin kendi dilini ve kültürünü oluşturabilmesi için gereklidir. Burada toplumsal muhalefet ve onun çeşitliliği ile devrimci siyaset pratiği arasında kurulacak ilişkinin aynı zamanda bir direniş motivasyonu üretecek olan ideallerini kitleleşmesini sağlayacak bir kültürel hegemonya mücadelesinin kaçınılmaz olduğu fark edilebilir.⁶ Bunu sağlamanın yollarını doktriner bir tavırla ve modernizmin sağladığı üstenci perspektifle kurmak yerine toplumsal hareketlerin ortaya çıkmasını sağlayan direnç dinamiklerini anlayan ve onları popüler kültürün ürünleri içerisinde yeniden üreten devrimci pratik sosyalist siyasetin hayatın içine karışmasını sağlar.

Devrimci siyaset, bir dönüştürme makinesi olmak yerine dönüşebilme potansiyeline sahip, güncel söylemleri kendi siyasal retoriği içerisinde üretebilen ve kelimenin gerçek anlamıyla *popüler* dertleri ve talepleri siyasallaştırmayı becerebilen bir siyasal pratik⁷ sadece sosyalist siyasetin kitleleşmesini ve küreselleşmesini sağlamakla kalmaz aynı zamanda toplumsal hareketlerin gelişimini ve sosyalistlerin ifade ettiği anlamda demokrasinin gerçek kişilerin siyasal pratikleri haline gelmesini sağlar.

Sonuç

Totaliter siyasetin sadece sağa ait olmadığı, bunun bir ideolojik yönelimden daha ziyade bir siyasal pratik olduğu ve sıklıkla yüce değerler adına totaliteryanizmin mevcut şartlar içerisindeki tek geçerli yol olarak sunulması modern siyasal tarih açısından bilinen bir durumdur. Günümüzde çok daha sert biçimde yaşanan otoriteryanizmin gittikçe totaliter bir

---

⁶ Anne S. Sassoon (1987) *Gramsci's Politics*, Minneapolis: University of Minnesota Press.

⁷ Lukacs evrensel – tikel arasındaki ilişkiyi, bir başka ifadeyle tarih ile proletarya arasındaki ilişkiyi tahakkümün dışında tasarlanması gereken bir ilişki olarak ele alırken haklıdır. Sınıf bilincinin oluşumunun partinin siyasal belirleyiciliği ile değil hayatın diyalektiği içerisinde gerçekleşmesi gereklidir ki siyasal tahakküme direnç geliştirebilecek bilinç ancak bu şekilde tarihsel varlığını gösterebilir. Lukacs, Georg (2000) *A Defence of History and Class Consciousness: Tailism and the Dialectic*, Londra: Verso.

karakter kazanmaya başladığı, bir başka ifadeyle kişisel projeksiyonun dar ufkundan sıyrılıp kurumsallaşmaya başladığı, kolaylıkla gözlemlenebilmektedir. Ulvi bir amaç belirlemenin kendisini siyaset yapmak olarak ortaya koyan her türden siyasal pratiğin kaçınılmaz olarak sinizme kayması ve siyaset yapmak adına siyazetsizleşmesi, toplumsal hareketlerin ve direnişlerin sesini kendi sesiyle buluşturamayan bir sosyalist siyasete neden olmaktadır. Türkiye solunun kendini kurtaramadığı tarihsel bir hastalık olan bu durum solun, toplumsal hareketlerle diyalektik bir ilişki içerisine girmek yerine belirlemiş olduğu “ileri” idealler uğruna doktrine gömülmesine ve toplumsal gerçekliği ve talepleri doktrinler etrafında çözümlenmeye çalıştıkça kalabalıkların kenarına sürüklenmesine neden olmaktadır.

Toplumsal hareketlerin dinamiklerini kavrayamayan ve toplumsal muhalefetin sesini kendi politik söylemine bükmeye çalışan bir sosyalist siyasetin kaçınılmaz olarak totaliterleşme eğilimine girmesi ve kitleleşmek şöyle dursun, mevcut potansiyeli de eritmesi, karşılaşılması muhtemel sonuçlardan biridir. Totaliter siyasetin günümüzdeki işleyiş biçiminin demokratik biçime ve şekil şartlarına uygun olması ile bunun bir siyasal tutum ve davranış olarak içselleştirilmesi birbirinden bağımsızdır. Bu nedenle siyasal tüzüklerin dört başı mamur içeriklerinden ya da örgüt içi disiplinden bağımsız, esnek örgütlenmelere ve bir araya gelişlere uygun bir işleyişin bugünün ihtiyaçlarına cevap verip vermediği tartışılması gereken konular içerisinde yer alıyor. Nihayetinde Türkiye’deki sol kültür içerisinde yer alan kişiliği sınırlandırma gayretlerinin siyaseti ve onun taşıyıcısı olan kişileri dev ve kısır bir kışlaya mahkûm etmek anlamına geldiğini yeniden vurgulamak gerekir. Sol siyasal tarih içerisindeki totaliter eğilimlerin günümüz toplumlarının mücadelesine ne türden bir karşılığa denk düştüğünü ve bu karşılığın hangi sorulara cevap ürettiği ve bu cevapların sahiciliğini tartışmaksızın devrimci bir siyaset pratiğinden söz etmek gerçekçi olmadığı gibi sosyalist solun siyasal enerjisini de buharlaştırıyor. Eşitlik ve özgürlük arayışını birini diğerinden yeğ tutmadan, her ikisinin de mümkün olduğu bir siyasal gayretin mülkiyete dayalı bu sistemde anlamlı ve ikna edici bir karşılığının olup olmadığını devrimci siyasetin neyi devirip devirmeyeceğine olan analitik katkısı belirleyecek.

Kuşkusuz sol birbirinden farklılıkları olan çeşitli örgütlenmeler ve bunların dışında kalan kalabalıklar tarafından temsil ediliyor. Her farklılığın kendi sesini ve özgünlüğünü koruduğu ve fakat toplumsal muhalefetin aktığı mecra ile uyumlu bir siyaset yapma zorunluluğunu hatırd tutmadan ona bir istikamet çizmek, çizgiyi toplumsal hareketlere değil bizatihi kendine çizmek anlamına geldiği, Türkiye’nin siyasal tarihinin geldiği aşamada

kolaylıkla görülebiliyor. Oysa şairin “ölümler ölümlere ulanmakta ustadır” dediği gibi devrimler de devrimlere ulanmakta ustadır. Küresel bir bela olan kapitalizm ve onun toplumsal formasyonu ile mücadelenin küresel olmaması, yerelle sınırlandırılması solu hep uzak durmaya çalıştığı ama her defasında bir yerlerinden bulaştığı millicilikle yine kol kola getirebilir. Bugün sınıf mücadelesinin aldığı yol, geldiği aşama kolektif itirazların hemen her yerde bir başka mücadele seçeneğine dönüşmesine imkân vermiyorsa bunun nedeni sınıfsal çelişkilerin her yerde farklı tonlarla var olmasıyla yaşanıyor olmasından daha çok toplumsal muhalefete yönelik sosyalist sol siyasetin durduğu yeri kendisine bir çeşit kutsal mabet bellemesindedir.

Oysa devrim bir kader değildir. Tarihin olağan akışı içerisinde gerçekleşecek bir devrim de mümkün değildir. Çünkü tarihin aktığı doğal bir mecra yoktur. Kapitalizm kendi özgün koşulları içerisinde ilerlemesini sürdürürken ona ilişkin yapılan ve birçoğu gerçekçi yorumların anlamlı bir siyasete dönüşmemesi kalabalıkların niteliksizliği ile açıklanamayacağına göre mevcut siyasal pratik krizi, solun sorun dağarcığındaki yerini korumaya devam ediyor, demektir.